

**PROBLEMS OF DEFINING THE NATURE
OF THE PARLIAMENTARY MANDATE IN UKRAINE
AND CURRENT ASPECTS OF ITS REFORM**

**ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДИ
ДЕПУТАТСЬКОГО МАНДАТА В УКРАЇНІ
ТА АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЇЇ РЕФОРМИ**

Kateryna Romanchuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-568-6-27>

Депутатський мандат є одним із ключових елементів представницької демократії. В Україні він регулюється Конституцією України від 28 червня 1996 року та Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року. Його природа визначає характер взаємовідносин між народним депутатом та виборцями, а також ступінь його підзвітності політичній силі, що висунула його до парламенту. Правовий статус народних депутатів України також визначається Законом України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 року.

Депутатський мандат-це сукупність прав і обов'язків народного депутата України, які він набуває після обрання та прийняття присяги. Основними положеннями чинного законодавства є те, що визначено кількісний склад Верховної Ради України-450 народних депутатів, обраних на 5 років [3, ст. 76]; охарактеризовано мандат депутата з точки зору загальнонаціонального, тому що він представляє весь український народ, а не лише своїх виборців; визначено обов'язковість прийняття присяги, тому що мандат надається тільки після її складання [3, ст. 79]; несумісність з певними видами діяльності, окрім викладацької, наукової та творчої [7, ст. 3]; встановлені гарантії діяльності народного депутата України, а саме індемнітет [3, ст. 80]. Імунітет існував до 2019 року, 1.01.2020 року набув чинності законопроект про внесення змін до Конституції України, який скасував імунітет народного депутата. Важливим предметом аналізу є перспективи розвитку вільного мандата в Україні, тому що це пов'язано з утвердженням демократичних принципів та євроінтеграційним курсом України.

Серед видів депутатського мандату теорія конституційного права виділяє вільний та імперативний. Вільний мандат є принципом

¹ Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

представницької демократії, за яким депутат після отримання мандату має повну свободу приймати рішення на блага загальнонаціональних інтересів. Він не зобов'язується виконувати конкретні накази виборців або партії, що висунула його, і не може бути позбавлений мандату через політичну кон'юнктуру. Імперативний мандат характеризується тим, що депутат де-факто або де-юре зобов'язаний дотримуватися вказівок виборців або партії, що його висунула, а у разі порушення цих зобов'язань депутат може зазнати санкцій, серед яких саме позбавлення мандату. Така модель депутатського мандату передбачає жорсткий партійний контроль над депутатами [9, с. 1].

Стаття 81 останньої редакції Конституції України передбачає позбавлення мандата народного депутата в разі невходження до депутатської фракції політичної партії, якою він був обраний, або виходу з неї. Тому станом на 2025 рік в законодавстві України закріплено саме імперативний мандат.

Загалом в Україні визначення виду мандату пов'язане з прийняттям Конституції України 1996 року, що втілювала демократичний напрям, характеризуючи його вільним, тому що не існувало додаткової підстави для дострокового припинення повноважень у вигляді саме невходження до складу фракції політичної партії, яка його обрала. Зміни до Конституції 2006 року закріпили в законодавстві перехід до імперативного мандата, що викликало критику міжнародних організацій, тому Венеційська комісія наголошувала на недемократичності імперативного мандата та його несумісності з європейськими принципами [9, с. 5]. Діяльність Конституційного Суду України також була спрямована на наголошення недемократичності змін до Конституції України після 2004 року [8, с. 150]. Окрім цього, актуальним питанням є те, що імперативний мандат може застосовуватися до мажоритарних виборчих систем [5, с. 30]. Але станом на 2025 рік в Україні діє пропорційна виборча система вибору народних депутатів відповідно до чинного Виборчого кодексу від 19 грудня 2019 року [1, ст. 133].

Окремими аргументами проти імперативного мандата є: обмеження незалежності депутата та автономії його рішень, тому що він змушений дотримуватися партійної лінії навіть в разі суперечності суспільним інтересам; тиск партійного керівництва через право позбавити мандата народного депутата в разі незгоди з політичною лінією партії; конфлікт з демократичними цінностями, які закріплені в Основному Законі, як доктринальні; сприяння нестабільності політичної системи України, фрагментації парламенту через політичний тиск. Разом з цим існують істотні переваги, а саме дієвий механізм впливу виборців на рішення депутата, його підзвітність суспільству та механізм відкликання [2].

Вільний мандат у свою чергу не забезпечує відповідальність перед виборцями, а тому унеможливає прямий контроль з їхнього боку за виконанням передвиборчих обіцянок, що підриває довіру суспільства до інституту представницької демократії, тобто немає конкретної конституційно-правової відповідальності за невиконання обов'язків депутатами [5, с. 29]. Проблеми втілення вільного мандату в Україні тісно пов'язані з політичною свідомістю виборців, політичною невизначеністю народних депутатів, що негативно впливає на партійну систему держави. Нестійкість цього аспекту ускладнюється тим, що виборці часто підтримують окремих політиків, а не конкретні програми партій.

Отже, депутатський мандат в Україні має пристосовуватись до реалій та потреб суспільства, враховувати рекомендації міжнародної спільноти, не допускати домінування впливу політичних груп та орієнтуватися на загальноєвропейські стандарти. Тому перспективним аспектом на етапі розвитку конституційного законодавства України є створення такої системи, яка буде враховувати переваги вільного та імперативного мандатів щодо конституційно-правової відповідальності депутата, яка не може бути розмитим поняттям, процедури відкликання депутата, конкретизації його взаємодії з виборцями. При цьому на етапі розвитку конституційного законодавства має бути здійснений перехід до вільного мандата депутатів в Україні через євроінтеграцію та реалізацію основних принципів демократії, оскільки імперативний мандат притаманний недемократичним країнам, наприклад, Північній Кореї, Республіці Беларусь [4, с. 116]. Вільний мандат означатиме розширення незалежності депутатів від партійного керівництва, тобто рішення народних депутатів в перспективі мають відповідати власним переконанням та потребам громадян через представлення їх інтересів.

Список використаних джерел:

1. Виборчий кодекс України : Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
2. Дніпров О. Чи потрібен Україні імперативний мандат народного депутата? URL: <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc07-2003-03> (дата звернення: 2.05.2025).
3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
4. Мудрик К. А., Цимбалістий Т. О. Імперативний мандат в Україні. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді* : Зб. тез доп. XIII Всеукр. студент. конф., м. Тернопіль, 8 квіт. 2016 р. 2016. С. 114–119.

5. Пасальський М. Конституційна модель депутатського мандата парламентарія України. *Юридична Україна*. 2015. № 9. С. 26–31.
6. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
7. Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII : станом на 7 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
8. Романюк П. В. Вільний мандат як елемент представницької демократії: історико-теоретичні нотатки. *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С. 145–150.
9. Центр політико-правових реформ: Мандат народного депутата. 2020. С. 1–13. URL: <https://pravo.org.ua/mandat-narodnogo-deputata-analitychni-materialy/> (дата звернення: 2.05.2025).